

IZRAZ, PODOBA, PESEM

LEOPOLD STANEK

Peter Skuhala:

SPIJMO DO DNA

I. Rez

- 1 Zima že kunci gre, — Pa mi na véselje
Škarje nabruša je — Arnuša že.
- 2 Ojstre kak britva so, — Da mi od rok bo šlo,
Dere jaz reza bon — Kakti mašin.
- 3 Trsje na bregi je, — Z rozgami čaka me,
Da se obrežejo, — Že se müdi.
- 4 Res če zamiüda bi, — Bilo bi žalosti,
Rozge bi j o k a l e — Vroče solze.
- 5 Zató pa hajd na res, — Doklč ne v me z g i l e s ;
Toti bo letos k u n j , — Ovi re z n i k !
- 6 Püsti mu oka tri, — Takši reznik rodi,
Grozdje ma drügokrat, — Keri ma dve.

II. Kop

- 1 Potli za mesec dni — Vsaki na kop híti,
Keri pa zamüdi — Pride v o t e p .
- 2 Dere se genejo¹ — Oka že ženejo,
Žute postanejo — To je h o b a d .
- 3 Un pa boječi je — Malo ga tekni se,
Včasi ti odleti, — To je o t e p .
- 4 Zató naprosmo si — Prle kopače mi,
Gda že hobad brni, — Kvar se godi.
- 5 Gda so kopači vsi — V vrsto rastavljeni,
Vrsta rastegjena — J a n se veli.
- 6 Ravni na pravoj² ti — J a n a r svoj red drži,
Drügač na levoj se — R e p a r smeji.
- 7 To pa k o b i l a ³ je — Micika zdere se:
Sühega trsa pol — Žagico se!⁴
- 8 V lepem skopali smo, — Bogi zahvalimo!
Lehko se presüši — Kónčana kop.

III. Kal

- 1 Rozge že ženejo, — Grozdje n a s t a v l a j o ,
Letos za tretjin⁵ že — P e r o n ⁶ je grozd.
- 2 Ravno kak detece — V zibiki zible se,
Z grozdjom se senpata — Rozga majá.
- 3 Da joj ostane moč, — Ka se ne vtrga proč,
Treba o p l e t i j o — Zvezat za kol.
- 4 Z rezjoj no pletvijoj — Trsje pokónčajjo,
Zató pa vüčeno — Reži no plej!
- 5 Dózda⁷ še slepo je — Lübo nam grózdiče,
Dere razcvete, te — Odpre oči.
- 6 Najbol nevarno je, — Dere pripravla se
Grózdiče k cveti že, — Molimo te!

- 7 Prle kak batek⁸ se — Ravno raspüsta je,
Če ga té dež dobi, — Grozdek vmori.
- 8 Batki zežnjavijo, — Hitro rjavi so,
pa se o si ple jo, — Zginili so.
- 9 Kumaj rodilo se — Grozdje na rozgi je,
Dež ga nesmileni — V cveti vmori.
- 10 Če pa nam grózdíče — V lepen ocvelo je
Hitro obriše si⁹ — Jagode vse.
- 11 Kak da po ličeki — Zbrisani grozdeki
V kakih štirnajstih dneh — Grašijo¹⁰ se.
- 12 Vreme je úgodno — Jagode v moki¹¹ so
Svetle postanejo — Mecajo se.

IV. Bratva

- 1 Eden grozd rúmeni, — Drugi se plavi,
Skoro že zrelo bo, — Slatko kak med.
- 2 Püčele si nabi, — S kropon zapari si,
Skotaj po redi je — V hladne kleti!
- 3 Skoro boš puna je, — Bratva začinja se,
Vse se je véseli, — V vñhe hiti.
- 4 Eni še berejo, — Drugi že prešajo,
Tretji pa slatki mošt — Pela dumu.
- 5 Da se ne rázleti — Püčel, prijatel, ti,
Moga boš fnoša ti¹², — Močen je mošt.
- 6 Dere pa mošt že vre, — Dober za piti je,
Ali zapomni si — Rado gre vün:
- 7 Kapa skos pilko gre, — Takša kak sétovje,
Ali kak to diši — Vinski je cvet¹³.
- 8 Če pa nastane šüm, — Vuša ti cvet je vün,
Slaba pijača bo, — Kisel že mošt.

V. Kunc

- 1 Dere kopali smo, — Lüšno je té bilo,
Pa še bol lüšno je, — Dragi moj zdaj.
- 2 Franček in Micika — V jani sta par bila,
Prvokrat vidla te — V jani se sta.
- 3 Devčica no pajbar, — Stopla sta pred oltar,
Včera si róke sta — V zakon dalá.
- 4 Žena pa mošt sta zaj, — Mošta prinesi paj,
Jima na zdravje vsi — Spimo do dna!

OPOMBE:

1. tudi se pravi: Oka že napinjajo. — 2. Janar je lahko tudi na levoj, kaka je lega. Repar kopa kraj že skopanega, janar po neskopanem drži red, da se kopači ne mešajo s preširokim redom. — 3. nekaj suhega trsa, ki se mora odžagati. — 4. sem. — 5. posebno ugodno. — 6. listom. — 7. do zdaj. — 8. popek. — 9. po cvetu ostane nekoliko časa osušeno cvetje, pestič in prašniki na jagodi; ko to premine in postane jagoda čista,

se grozdje obriše. — 10. postane grozdje tako debelo, da se grozd ne more več po koncu držati, ampak se pripogne navzdol. — 11. Predno grozdje mehko postane, se napravi na njem nekaj moki podobnega. Čudno, Panonci pravijo mela, a grozdje je v moki. — 12. pilko odtikati, drugače se zdigne mošt, in teče z vso silo, kakor skoz rokav. — 13. Da vinski cvet ne izteče, se mora paziti, drugače je vino kiselo.

Pesem »*Spijmo do dna*« je objavil prleški pesnik Peter Skuhala (narečno: Skuhala) v svoji zbirki »*Popevke*«¹ na straneh 56—59.

O trti ne poznam druge slovenske pesmi, ki bi poleg lepih pesniških podob in lahkotne pevnosti vsebovala tudi vse strokovno izrazje v zvezi z delom v gorica. Številne ljudske in umetne pesmi (Slomšek, Golar idr.) navadno pojo na splošno o trti, o gorica, o trgatvi ali o vinu itd., in to v narečju ali knjižnem jeziku. Gornja pesem pa nam prikazuje ves potek dela v gorica od pomladi do jeseni. Pri tem ugotavljamo, da se to delo v polstoletju do dandanes ni bistveno spremenilo. V pesmi izpuščeno ali neupoštevano je le *rigolanje* (reguliti, regulati, lat. regulare, globoko kopanje 70 do 80 cm) za nove gorice (zásad!; v ‚regulo‘ so prvo leto viničarji radi sadili zelje in peso, runo, česar pa gospodarji, viri, niso radi videli) ali za njih obnovo, ker pač ni vsakoletno opravilo, potem *škropljenje*, dandanes zelo važno vinogradniško opravilo, pred 50 leti pa verjetno še manj, saj se je pravzaprav takrat šele pričelo. V prejšnjem stoletju smo namreč imeli še staro trto, bolezní še ni bilo in ni bilo treba škropiti. Ko pa jo je plesen — peronospora grozila uničiti, smo morali vzeti divjo, bolj odporno ameriškansko² podlago trte, ker je korenine stare uničila uš in od takrat naprej je treba cepljeno trto redno, skrbno in večkrat škropiti z bordojsko brozgo, t. j. mešanico modre galice in apna. Končno manjkajo še vsi strokovni izrazi za *stiskanje* grozdja in za stiskalnice. Te sem po lastnem znanju dodal. Dopolnil jih je Jan Baukart, ravn. v p. v Mariboru, pravi Ljutomerčan.

Skuhala takoj pod glavnim naslovom dobesedno pravi: »Namen te popevke je, ohraniti, kako se kaj v gorica imenuje, n. pr. hobad, otep itd. Razdeli se lahko, in po tej razdelitvi poje posamezno: Rez, kop, kal, bratva, konec.«

Pesnik imenuje pesem popevko. Ali je s tem hotel označiti napitnico, kot dá misliti že naslov *Spijmo* (narečno: Spimo! — glej konec pesmi!) do dna, povzet iz zaključka popevke? Slog in ritem pesmi sta ljudska in $\frac{3}{4}$ takt v poskočnih daktilih se kar ponuja za petje,³ ples in razgibano delo — lep primer *delavske* pesmi, pesmi kopačev, ki z enakomernim mahanjem motik pripogibajo telo in lezejo navkreber, pesmi trgačev, ki se v veselem ritmu poganjajo od trsa do trsa in obirajo grozdje. Popevka je v vseh kiticah metrično dokaj pravilno grajena, le nekateri poudarjeni zlogi pridejo v tezo (n. pr. gre, šlo, les, kunj, tri,

rodi itd.), a tudi narobe (n. pr. ‚pa‘ je naglašen), kar pa je v narodnih pesmih, zlasti pri petju, skoraj redno. Le drugi del vrstice v IV/1 ima zlog premalo, kar pa je skoraj gotovo tiskarska pomota, ker gre samo za naravnost potrebni veznik »pa«. Povsod ima prva vrstica štiri polne daktilske stopice,

.00 | .00 || .00 | .00
 .00 | .00 || .00 | -

z notranjo, ljudsko, moško, često nečisto rimo, druga vrstica pa ima 3 polne daktilske, zadnji je hiperkatalektičen, tu in tam zopet z ljudsko krepko rimo. Obe vrstici imata odmor (razloko) po drugi stopici.

Doslej nisem mogel ugotoviti, če je Skuhala posnel že kakšno znano ljudsko besedilo, ga ustvaril po kakšnem napevu ali ga povsem izvirno »zložil«. Za prvo govori pristno ljudsko izražanje brez umetničenja in pa način pesnikovega »zlaganja«, kot ga sklepam iz naslednjega primera: V isti zbirki je kot prva objavljena njegova pesem *Gda sen mali bijo*, ki deloma vendarle spominja na prleško himno *Dere sen še mali bija* (*Dere sen še v jajniki skaka*), ki jo je s polnim imenom objavil *Jakob Gomilšak* v tržaškem Brivcu 1898 in 1899, čeprav stoji pod naslovom »*Pridni študent*« v oklepaju še: Štajerska narodna. V vseh treh primerih bi šlo torej bolj za zapisovalca ljudske predloge ko za izvirnega tvorca.

Da je Skuhala popevko namenil petju, pove že njegova spremna beseda pod naslovom, ki govori o ohranitvi izrazov in o petju besedila po »razdelitvi«.

Po teh splošnih literarnih uvodnih besedah preidem na poizkus stvarne razlage strokovnega izrazja, kar nas tukaj posebej zanima. Ob tem bo potrebna kajpak tudi jezikovna razlaga, če naj bo snov povsem jasna. Besedilo je zapisano v vzhodnoštajerskem, panonskem narečju (pesnik pravi muropoljsko ali panonsko-slovensko), ob Muri, s. Cvena, iz okolice Ljutomera, kjer se je Skuhala tudi rodil. Zapisano pa ni dosledno, ker se meša s knjižnimi oblikami (*V lepem — V lepen* itd.). Naglašanje je ponekod nenavadno in odstopa od knjižnega (na véselje, záto), vendar je pristno, ljudsko, pravilno, čeprav včasih pod vplivom zagona petja (v govoru torej ne, n. pr. na véselje).

Prlekija⁴ ali spodnji del Slovenskih goric, predel slovenske zemlje pod črto Ljutomer—Radgona, med Muro in Dravo, do medmurske meje, po mili jesenski klimi in ilovnati, laporni ali tudi peščeni zemlji na

óblastih gričih ustreza gojenju žlahtne vinske trte. Zlasti je znana vinska kaplja, ki jo rodijo prvi obronki goric ob Muri, v pasu od Radgone preko Kápele tja do Jeruzalema. To je nekako prvi breg, ob katerega je nekoč butalo panonsko jezero.

I. *Rez*. Prlek, ki je goričanec, pozimi počiva kot njegova trta. Ko pa sneg skopni, se začne njegova vseletna skrb. V pesmi kmetič ves vesel pripoveduje o koncu zime (navadno konec svečana, v začetku sušca), ko mu je Arnuša (sosed, viničar Andrej, Andraš) nabrusil vinogradniške škarje. Enake škarje potrebujejo tudi za obrezovanje drevja, živih mej, vrtnic itd. Ko (dere) bo (1. os. edn.: bon = bom) rezal z njimi, ostrimi ko britev, bo šlo delo od rok kot (kakti) s strojem. Po ušesih mu bo pelo škrtanje škarij. Tudi v srcu mu bo pelo, pa tudi usta mladih rezačev bodo pela. Kaj bo rezal? Tretja dvovrstičnica nam predoči zgodnjepomladansko sliko prleških goric: vsak hribeček je ves rjav od trsja, ki z rozgami, rožjem (od rezati), čaka na obrezovanje. To je staro in lanskoletno trtje, ki je rodilo in nosilo grozdje in je sedaj doslužilo. Poreže se in počge doma ali v času nevarnosti slane v goricah za zadimljenje, če ni presuho. Trta (tudi drevje) rodi namreč le na novih, enoletnih poganjkih. Stari les sme zrasti čim manj.

Z rezjo se mudí. Če bi rez (»res« je napačna oblika, saj izhaja iz rezati in ne pišemo fonetsko) zamudili, bi bilo žalostno, ker bi rozge točile vroče solze, *jokale* bi. Solzile bi se, ker bi dragoceni sok tekkel iz ran. To je prvi strokovni izraz, ki ga je treba razložiti, obenem je sprelepa podoba iz narave: če bi prepozno rezali, bi se sok razlezel že po celem starem, lanskem lesu, bil bi v *mezgi*, muževen, in bi ga pri rezi zavrgli, s čimer bi si delali kvar, škodo (enako kot pri drevju), ker bi bilo potem za nove poganjke premalo soka, žive sile. Zato pohíti, kmetič, z rezjo, dokler sok še ni v rozgi (Doklč ne v mezgi les — pravilno bi bilo: Doklč j' ne v mezgi les)!

Rez ni igrača; kdor je ne razume, dela škodo za več let naprej. Pravijo, da delavec lahko s slabo rezjo pol trgatve odnese. Na rodovitni rozgi se komaj poznajo očesa (oka, oke), v pazduhi, kjer je jeseni odpadel porumeneli ali krvavordeči list. Koliko očes naj pustimo na prav kratkem štrclju, to je glavno vprašanje. Dve do tri — po jakosti, starosti trte, kar pa vé, opazi, presodi le izkušen vinogradnik. Mladi trti, drugoletnici, pustimo dve očesi, iz katerih bodo pognali visoki letošnji poganjki, tri

sme obdržati močna, starejša trta, pesnik pravi, da »takši *reznik* rodi«. Kaj je reznik? Pleteršnik ima več razlag, dve sta iz vinogradništva: prvič je to »nož v obrezovanje trt« (namesto škarij, to je tisti latinski falx, ki je dal naš fouč. (tudi vinjek imenovan), dalje je to »tisti del trte, ki ga pri rezatvi puščajo na trsu (navadno na tri očesa)«. »Takši reznik rodi« torej pomeni, da takšen reznik (s tremi očesi) zelo bogato rodi (reznik je nominativ, ne akuzativ!).

Pri rezi gre torej za skrbno, strokovno pravilno, pametno izkoriščanje trte, da se prehitro ne izčrpa, skratka za »umno« gospodarstvo v vinogradništvu. V naših krajih stoji vsaka trta zase, 1 meter narazen, in ima svoj količek (kol, kolek) za oporo: trta mora kvišku od zemlje, da ujame čim več sonca. Posebno močni trti lahko pustimo eno dolgo lansko rozgo in jo z rafijo ali vrbjem (iva, beka, pintovec) pripnemo na poseben količek (prakol) v sredino do druge trte. Upognjena kot konjski ali bikov hrbet (*kunj, kuj, bik*), bo ta rozga rodila dosti poganjkov in na vseh bo polno grozdja. Takšno trto jeseni radi célo odrežejo in jo v kleti obesijo, da se grozdje dolgo (do novega leta) ohrani sveže (prim. stare, biblijske nosilce grozdja na ramenih iz obljubljenega dežele Kanaan). Zato vinogradnik sam določa: Toti bo letos *kunj*, ovi reznik — Ta bo letos *konj*, oni reznik (navadna trta). Med rezjo se mimogrede popravi, močnejše zasađi kakšen kol, ki ga je sneg nagnil. Polomljeno, sprhnelo kolje se izvzže. Odrezano rožje se znosi na kup, na sep (iz *səsəp*, *sesuti*, *sespem*, prim. dol. Šmarje Sap; gornji vrh grabice, ene grede goric) in sežge, da dim varje trte pred pozebo. Če pa je nenadna aprilaska ali celo majska pozeba s slano (zlasti nevarno v višjih legah ob sončnem vzhodu!) uničila občutljive mlade poganjke, je treba znova rezati, rezati »na les«, kot se temu pravi, t. j. še niže kot prvič.

II. *Kop*. Čez mesec dni (normalno v marcu) se začne kop, okopavanje trt, kolikor že ni

bilo opravljeno pozimi (zimsko kop), če je bilo ugodno vreme (brez snega in suho). Spet je treba zadeti pravi čas — zamudnik »pride v otep« (pravilen naglas bi bil: v ótep) ker se napeta očesa otepajo, otesajo. Ko se namreč očesa »zganejo ali nape-njajo«, postanejo rumena (žute) kot kosmati *obad* (hobad, brencelj — kako lepa prispodoba, ki jo je ustvaril preprosti, kmečki opazovalec!) (hítí' z naglasom na prvem i je tiskovna pomota, to pove stopica; za zamúdi' manjka vejica, prav tako naj bi vejica ločila obe prvi polovici druge dvovrstičnice; izraz ,postanejo' je knjižen, narečno: gratajo, kar pa je premalo za metrum). Ta »obad« je kajpak boječ (za ,bo-ječi je' manjka vejica ali dvopičje): če se ga le dotakneš, takoj (včasí) *odleti* (lepa besedna igra: brencelj odleti, pa tudi očesce odleti, t. j. pade na tla). To je otepanje, otesanje. Če boš štorkljal in mahedral okrog trte in jo šele takrat okopaval, ko je polna hobadov, kako boš mogel biti toliko pazljiv, da se z obleko, z motiko, s škornji ne bi kakorkoli zadel obnjo! Zato (záto je prleški, pa tudi smiseln, slovnično pravilen naglas) si prej (primernik prle iz prvlje) naprosi kopače! *Brneči obad* je nevaren!

Gda pomeni ko. Počez razpotegnjena vrsta kopačev se imenuje *jan* (Plet.: jan in nem. der Jahn, kos polja, vinograda, travnika, ki se z enkratno »rundo« obdela; jan delati, na janu biti, v jani biti — obdelovati). *Janar* je prvi kopač, ki vrsto ravna (rávni v pesmi je velelnik) navadno na desni (na pravoj), lahko pa tudi na levi strani (odvisno je od lege goríc) in po neskopanem drži red, kot to razlaga že pesnikova opomba. *Repar* je zadnji kopač (na repu) in koplje »kraj že skopanega«. Janar mora znati lepo držati svojo ravno vrsto (mora imeti oko za to), sicer (»drúgač« ima nenavaden naglas, bolje bi šlo z narečno obliko »vači« istega pomena) se mu repar smeji, saj se mu lahko zgodi, da sploh nima kaj kopati, če cela vrsta sili v njegovo področje. (Vejice manjkajo za: ,ti' (II/6, ,je' in ,pol' II/7.) *Kobila* je cel ali napol suh trs, zato Micika zakliče: »Žagico sèm (se)!« Trs se podžaga in gre med rožje. Dandanes morajo pri kopi rezati tudi korenine, ki poženejo na žlahnem cepiču in so za trtno uš še bolj sladke oziroma vabljive ko korenine ameriške podlage. Zato mora kopač imeti nož pri sebi. Kopači iz Prekmurja (rokavi) za to delo niso imeli smisla (Baukart).

Kmet je v lepem (narečno pravilno: v lepen) skopal in se zahvali Bogu. Prekopana mastna ilovica, ki jo ob kopi včasih

še temeljito pognoje (z dozorelim hlevskim gnojem, kompostom), se ob marčnem in aprilskem vetru in soncu dobro presuši. Gnojenju praviyo tudi kotlíti (Plet.): nad trsom naredo kotlinico, vanjo dajo gnoj in ga pokrijejo z zemljo — voda ga izpira proti koreninam (Baukart). (Kónčana kop: narečni izg. kùnčana; bolj znano je »gòtova« poleg spačenke -fertig.) Kop dandanes tu in tam poizkuša opraviti traktor, na Primorskem pa orjejo s plugom.

III. Kal. Iz očes kalijo, ženejo brsti, poganjki in *nastavljajo grozdje* (ozki o!): *nastavek* za tretjim lističem (peron = perom) kaže ugodno, dobro letino. Prvi grozdek je namreč že za tretjim lističem (od vrha poganjka računano), ne šele morda za četr-tim ali celo petim. Če je že za tretjim prvi grozdek, jih je kajpak za drugimi še več. Vsak poganjek ima lahko dva do tri grozde (tudi več), pomnoženo z dvema ali s tremi poganjki dá štiri do devet grozdov, t. j. 1 do 2 l vina. Zato se že ob nastavku vidi in preceni približna letina, kajti kasnejši grozdki (martinščaki — zore šele ob Martinovem) poženo le redko. Sledi najlepša prispodoba grozdka z detetom: rozga z grozdem (narečno: z grozdjon, ne grozdjom!) se maje sem pa tja (senpata) kot dete v zibki. Odvečne, prazne (brez grozdov) poganjke, ki vsevprek ženó iz letošnjih poganjkov, je treba odtrgati, *opleti* (na Primorskem ,mandati', (za »jo« manjka vejica), kar je potrebno previdno delati, da ne začesneš še poganjkov v grozdki. S tem glavni poganjki postanejo močnejši in bolj odprti soncu, več imajo zraka (lüfta). Da pa veter poganjkov ne muči (mantra), jih je treba *zvezati* (kratki infinitiv ,zvezat' — tu zaradi metra — je sicer v prleščini neznan!) za kolje. (Kolje po novem nadomešča žica.) Zrafijo, zataknejo za motvozom predpasnika ali za »maternco« (gornji del moškega predpasnika, obešenega z motvozom krog vratu), hodijo vezači (navadno to delajo ženske, prilečne — priletne) od trsa do trsa in ga pritrujejo na podporo (izraz pódpora, le-seno ogrodje, ki podpira drevje, prepolino sadja, je s tem naglasom znan). Nekdaj, pa tudi še dandanes, so vezali z namočeno rže-no slamo, ki so jo nosili na rogovili, to pa zatikali v zemljo. Vezali so s klincem, podobnim vrtavki, prav spretno in hitro. »Kun-je« so vezali z gožvicami iz pintovca (iva) ali tudi z žico (Baukart). S slabo rezjo in malomarno pletvijo si uničiš trsje (pokón-čajo je narečno pravilno!), zato pametno pa umno (vüčeno) opravi oboje, pravi vinogradniški nauk.

Do zdaj (Dozda) je bilo ljubo grozdičje (namesto »nam« narečno pravilno »nan«!) še slepo. Ko se *razcvete*, takrat (té) odpre oči. Koliko meščanov, prijateljev vinske kapljice, pa vé, kako trta cvete? Ali vedó, kako opojno dehti njeno cvetje? Pojdi takrat mimo brajde ali skoz gorice, pa boš vse dni pomnil najzlahotnejši vonj!

Glavna nevarnost preti trti ob času razcveta. Takrat kar lepo móli! Prleška ljudska modrost je ustvarila tale rek: Za mamico se ne joči (če ti je recimo umrla), za Vidov dež (15. junija) no za Petrovo meglo (29. junija) pa se joči! Oboje ti namreč zamori cvetje trte in si trgatev tako rekoč za letos opravil. Kjer ni cveta, ni sadu! Ljudska misel gotovo ceni ljubezen do matere in prinaša zanjo tudi najlepše zglede, s pretirano primerom hoče ravno poudariti, kakšnega pomena je za vinogradne kraje lepo vreme tam okrog Vidovega in Petrovega (isto velja kajpak spomladi za drevesno cvetje, samo da s sadovnjakom ni toliko dela in skrbi). Če (narečno pravilno bi bilo »či«) dež (té' v III/7 naglaša že Sk.) dobi popek (batek, pomanjševalnica od bat — lepa beseda!), preden se razpusti, umori grozdek: že nastavljeni popki, prav drobne jagodice, postanejo rjavi, se posmodijo (zežnjavijo, Pleteršnik: žnjaviti = tleti), *osujejo* se (osipljejo), grozda ni več. Komaj (kumer) rojeno grozdje je zamoril neusmiljeni dež. Če (či) pa nam (prav: nan) je grozdje v lepem (tu je prav: »v lepen' -sic!) odcvelo (za »je« manjka vejica), si hitro *obriše* jagode: posušeni pestič in prašniki čez nekaj dni odpadejo, jagoda je čista kot ličeca deteta, ki mu jih mamica umije s koščkom vate ali robčkom (kak da — kot). Takrat »grozdek gre k meši«, lepo pravijo Prleki. To je na dan 2. julija, na Marijin praznik (Obiskovanje D. M.). (O tem je pesnik Golar, sedaj naturalizirani vinogradnik, napisal lirsko pesem, običaj pa mi je na prošnjo sam opisal.) »Dan mora biti lep in sončen, drugače bo ves mesec deževalo, če je tisti dan dež. Na to viničarji zelo gledajo in so dobre volje, če se grozdek v lepem vrne od maše, da ni premočen. Da pa so dobre volje, morajo piti...« Pospravljajo starino, saj se obeta bogata nóvina.

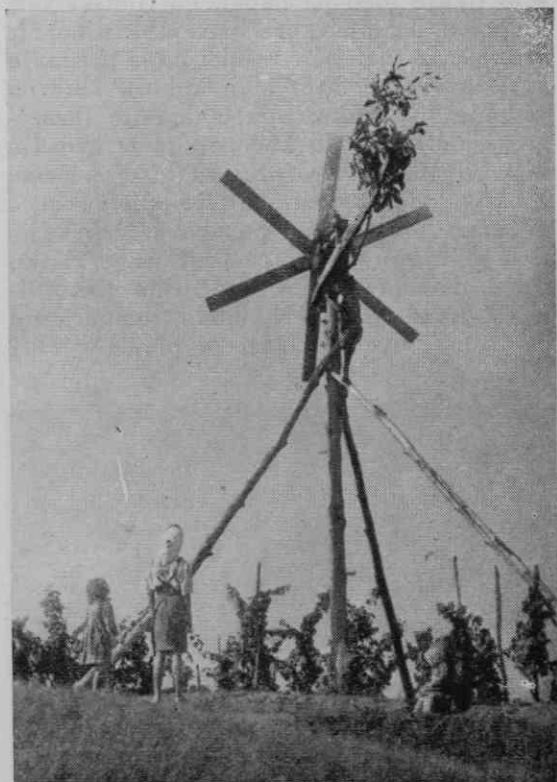
Odkod prelep običaj?

Po srečnem odcvetenju se grozdek očedi, otrebi prašnikov in pestičev, dobil je čiste, grahaste jagode — rodil se je v svoji pravi podobi. Odslej ne bo več doživel drugih sprememb, samo rasel bo in se debelil. Gotovo je torej to zanj pomemben dan, ki mu obeta mnogo sreče, če je lep, sončen.

Ali ni to posrečena prispodoba, prenesena iz življenja ljudi v rastlinski svet? Podoba novorojenca, ki ga čez nekâj dni ponese v božji hram? Tu je verjetno zametek ljudskega rekla »grozdek gre k maši«, čeprav ima vremensko napovedovanje ob tem čisto materialne osnove: pravkar odcveli grozd potrebuje sonca!

Čez kakšnih štirinajst dni po cvetu se grozdki *grašijo*, postanejo debeli kot grahec (grah). Zaradi teže se tudi že pobesijo. Ob ugodnem vremenu (narečno je prav »vremen«, ne »vreme«!) so jagode kmalu v *moki* (Pleteršnik: moka, der Reif, grozdje je v moki, die Trauben bedecken sich mit Reif), t. j. postanejo svetle, dobijo neko svetlo, voščeno prevleko (opazuj to zlasti pri češpljah!), ki se da z roko lepo zbrisati. (Pri borovnicah za izvoz govorimo o »megli«.) Skuhala misli, da je izraz vzet od moke, mokast in se čudi, češ Panonci poznajo samo mela (od glagola meljem!), temu pa pravijo biti v moki. Vprašanje je, če se da izraz samo tako razložiti. Dr. Kolarič misli, da izraz »v moki biti« sodi k mek-, mehek, mehčati, kakor v naslednjem res sledi.

Potem se jagode počasi mehčajo (se mecajo, Plet. mecati tudi trans., n. pr. mecati vime, sadje, t. j. s prsti otipavati, mehčati). (V III/12 manjkajo vejice za »úgodno«, »so«,

»postanejo«. Pred cvetjem in po cvetju (do začetka julija!) je potrebno ponovno škropiti proti glivični bolezni, peronospori (antiperonosporna služba tu stori mnogo koristnega!). Zanj je najbolj nevarno hitro menjavanje dežja in sonca. Škropljenje je zamudno, naporno in umazano delo. Če te dobi dež po škropljenju, si se zaman mučil!

Julijsko in avgustovsko sonce pripeka in zori grozdje. V tem času grozé oblaki s pogubonosnimi ledenimi zrni, s točo. Koliko dela in skrbi v vinogradnikovem sreču! Vsa tehnika s svojimi umetnijami nam za sedaj ne more popolnoma zavarovati trte. Nekoč (od druge pol. 90. let do prve svetovne vojne) so streljali v meglo s posebnimi možnarji in s tem odvrčali točo.

Če v vročem, suhem poletju ni več nevarnosti peronospore, posmode, pa grozi druga glivična bolezen, oidij, t. j. siv prah, pepel, ki pokrije jagode. Proti oidiju je treba trte žveplati. Bolezni sta iz Amerike.

IV. *Bratva*. Na Veliki Šmaren ali Veliko Gospojno postavijo v goricah *klopotec*: na visokem drogu, sohi (ranti), s klini, se v vetru vrtijo velike vetrnice (lopate) in debeli kiji (macljeki) na osi (gredelj) tolčejo ob tenko bukovo blanjo, desko, obešeno na okvir (grod, gater), da se daleč po hribih razlega. Košata metla uravnava klopotec, da vedno ujame sapo. Na grodu včasih plešejo figure (ded pa baba). Po ljudski veri klopotec izganja kače (strup, kislino) iz grozdja, ga mehča, v resnici pa le preganja klateže vrabce, škorce in kokoši, katerim je zadišalo mehko, zoreče jagodje (narečno: jagodjé). Toda kače gredo iz grozdja šele po Mihalovem, prej se torej ne sme zobati! Ponovno je treba trte opleti (konec avgusta, ko rast trte ponehava, vršičkajo, t. j. porežejo vrhove), požeti vmes visoko travo, da sonce lahko prodira do nizko višjih grozdkov, da se lahko rumenijo in plavijo. (Polverz »Drugi se plavi« v IV/1

je prekratek in bi se moral verjetno glasi: »Drugi pa se plavi«; veznik »pa« ravno prav nadomešča manjkajočo stopico in tudi ustreza za smiselno nasprotje oziroma dopolnjevanje barv grozdja.) Tudi čebele, ose in sršeni radi vzletajo pit napete jagode, zlasti v suši, ko so že sladke ko med.

Vinogradnik si pripravi sode (püčeli, lagvi, lagviči; nabijanje sodov veselo odmeva po vseh bregačah), zapari jih s krompom (s kropon' — sic!), zažvepla jih in si jih po vrsti zvali (skota) v hladne kleti, pivnice (na »vinske gantare«, gantnare). Kmalu (skoro) jih (je) bo polnil (puna). Pričenja se *bratva*, navadno po Terezijinem: pri nas nihče grozdja ne trga (trgatev), ker se to ne dá lahko, saj se jagode pri tem mečkajo in osujejo (zlasti šmarnica), tudi je les žilav in se prej začesne kot pretrga. Pri nas grozdje samo *režejo* (to delajo »berači«, »brači«, ne trgači!) z noži, pipci (sključeki, sključkači), rezniki, vinjeki ali z viničarskimi škarjami. Grozdje torej beremo; (s)podbirati je izraz, ki označuje branje po sortah oziroma prej zrelo ali nagnito — gnilo — posebej. *Bratva* je res velik dogodek, vesel domači praznik. Vse hiti v vrh (v vřhe), t. j. v gorice (v gor'co), prvotno pač v hrib, na grič, posajen z vinsko trto. Stari in mladi, deca in ženske so primerni za branje. V vrsti (zopet nekaj jan!) gredo od trte do trte, režejo grozdje in ga mečejo v vedra (kandle), škafe, tudi košare: belo in rdečo žlahtnino (gutedl), grahasti rizling (rizingar, rizlingar, graševina — najboljše vino!), pošip, pošcip (šipon), ranino, kozji ses (cic) pa še vrsto žlahtnih sort, poleg tega še šmarnico, izabelo, kli(n)ton in druge samorodnice. Polne posode stresajo v brenté (*püte*), ki jih nosijo krepki mladeniči in si v količek zarezujejo (= rovaš) število brent, ki jih odnesejo na krnico. Gospodar priganja berače, naj sčista beró in naj pridno pobirajo jagodje, češ da »iz jagod teče«. Zoblje pa lahko danes — kakor nikdar doslej do *bratve* — vsak, kolikor hoče. Otroci so mastni od sladkih jagod krog ust in po rokah. Tako imajo napete trebuščke (lampe, vampe), da se komaj pripogibljejo pri rezanju.

Jesensko sliko Prekije prav lepo prikaže dvovrstičnica IV/4: Nekateri še berejo, drugi stiskajo (*prešajo*, pressen), tretji pa že mošt vozi domov (dumu). Ko je *bratva* končana, je treba »rozgi piti dati«: zadnji trti, na sepu, ki jo oberejo, poševno odrežejo rozgo, na štrcelj pa nataknejo jagodo — da se trta napije za zaključek *trgateve* in za prihodnjo dobro letino. Svečan obred

— zato ga mora opraviti najbolj nedolžen človek, navadno pač otrok.

Bratva se zaključi z bogato pogostitvijo: z govedino, s prašičkom (projnikom, prolenkom), s puranom, gosjo ali raco, s poviticami, s pijačo. Poleg gostiivanja je to gotovo najbolj veseli čas: pesem, šala, smeh, muzika odmevajo iz koč po vrhovih, s hriba na hrib. Trte pa ostanejo osamele, le še kak paberek ali nedozorel martinščak bo privabil šolarje ali vrable v gorice.

V stiskalnici (na *preši*) je živahno vso noč. (Škoda, da je toliko izrazov za stiskanje grozdja privzetih iz nemščine!) Na velikem podu (hrastovi krnici, ležeči na pódvalih, hrastovih hlodih), kamor so brenčači (pútarji) nasuli dišečega grozdja, ga stiskači (prešarji) najprej scepetajo z bosimi nogami (to se meščanskim opazovalkam zdi najbolj škoda). (Stranske stene krnice imenujejo plesta-morda kdaj pletene iz šibja.) Po novem ga tudi meljejo s stroji, kjer ga imajo mnogo, toda pravijo, da po železu rad ostane okus oz. od železa po črni (tanin + železo). Nato ga zložijo lepo na sredo na kup, v *koš*, ki ga obdajo z leskovimi *obroč*i (namesto obročev ima novi način že izdelano ogrodje s pokončnimi latami - tudi to neradi uporabljajo, češ da ima mošt potem okus po železju, ki spaja ogrodje). (Na velikih novih stiskalnicah imajo hidravlične naprave.)

Koš je treba znati pravilno nasnovati, lepo v sredino pod drevo. Zato glavni prešar najprej spusti od srede prešanja narvdol pest (šako) zmečkanega grozdja na pod, bliže zadnji preslici. Okrog tega kupčka se da lepo napraviti enakomeren koš. Če je koš slabo pripravljen, se spelje, poklizne na stran in drevo ga neenakomerno in premalo stiska. Če je preveč koničast, se tudi rad magne na eno stran. Zato ga je pač treba lepo na široko, enakomerno nasipavati in phati z lesenimi bati, *pehi*.

Delo s košem je glavno opravilo prešanja: do osemkrat ga razdirajo, prelagajo, prekopavajo in znova zlagajo (vkup devljejo). Motike, s katerimi razsekavajo stisnjeni kup grozdja, so spredaj odsekane, brez osti, da ne kvarijo poda. Če je koš gotov in je ostalo še kaj grozdja, ki ni šlo vanj, ga potisnejo v en kot in mu pravijo »Južek« ali »želar«, t. j. poleg velikega kupa, recimo »kmeta«, je ostal še kupček, polgruntar, »želar«. Prešarji včasih pri prelaganju v taktu tolčejo (ružijo) z motikami po podu (kot bi jabolka tolkli) — »zvonijo«, kar je znamenje, da jim manjka pijače, navadno žganice.

Koš so nekdam namesto z obroči iz leske omotavali z vrvjo, spleteno iz slame — *cühta* (Ziehtau). Od tod izvira izraz »pijan kalk cühta«, ker se vrv — cühta pač navleče mošta (Baukart).

Na vrh obročev polože vrata (*dveri*), potem hlode (panjiče) navzkriž. Na zadnjega — *slame* — pritiska prešpanj. Nato začno otroci goniti kamen (*kamel*), velik kot mlinški kamen. Z vrtenjem kamna sučemo *vreteno* (najboljše je iz hruškovega debla; navojem ma vretenu pravijo jagode) in s tem nižamo ali višamo ogromno vodoravno deblo, drevo (*prešpanj*, Pressbaum), ki je navadno okrašeno z letnicami in številkami polovnjakov (sodov okr. 300 l). Pri tem si pomagamo še s posebnimi počeznimi hlodiči, verigami (*rigli*, Riegel), ki jih po potrebi vtikamo v škarnice (*preslice*) stiskalnice. V prednji in zadnji preslici se torej pomika gor in dol prešpanj, ki ga privija in odvija vreteno z *žmekom*, t. j. v vretenu vdelan kos lesa z notranjim navojem (*Schnecke*).

Drevo toliko časa nižamo in s tem stiskamo kup mezge, dokler se kamena, t. j. »vaga ne *obesi*«, čemur pravijo tudi »ftič« — navadno je to proti jutru: drevo namreč z vso težo, obteženo še s prosto visečim težkim kamnom (ker se os vzdigne iz luknje), pritiska na koš. Takrat gredo prešarji, večinoma sami moški, jest, pit, šaliti se in plesat. Prešpanj pa ječi v noč, teža iztisne zadnjo solzo, kapljo iz jagod, da ostanejo le še tropine, peclji in peške.

Grozdje so baje nekdam osmukali, odstranili peclovje, da je bilo manj tamina, in sicer na mreži iz žice, na katero so nasuli grozdje in ga z leseno grebljico premikali (rebljanje, nem. rebeln, Baukart). Tako grozdje potem ni bilo za v koš, ker bi uhajalo med obroči.

Mošt priteka skoz luknjo v krnici v veliko *kad* pod krnico: najprej počasi, potem vedno močneje kot curek sladke, mastne pijače. Po bakremi ali leseni cevki se zliva

skozi rešetko, ki preceja tropine in drugo nesnago. Iz kadi se naliva skozi *lakonco* (lakomnica, škaf z bakrenim cevastim nastavkom za v sod — nastavek lakomno požira!) v sode ali pa kar naravnost v klet po gumijastih ceveh v sode. Pri sodih je spodnja luknja (za pipo) zadelana s *čepom* (čep je obdan z rogozo), gornja pa s *pilko* (od piti?).

Ose, čebele in sršeni podnevi v rojih obletavajo sladko vabo. Deca (pa tudi odrasli) s piskrčki segajo v globoko kad, poskušajo in ocenjujejo *novino*: sladek bo, kisel, močan.

Preša zahteva velik prostor in je draga reč in si je ne more omisliti vsak vinogradnik, ki ima nekaj *grabic* goric. (Grabica je leha, greda goric na strmem pobočju med odtočnima jarkoma.) Prešo ima le večji posestnik, zadruga, vsi drugi prešajo tu za plačilo ali odsluž.

Ko je mošt v sodih, se prične zadnji del vinogradnikovega dela v letu: kletarstvo (koliker strokovnjak mora biti preprost kmetič!) Mošt je močan in vre. Da ne raznese sodu jagnedovih dog, ne sme biti zamašen: treba je *fnošati* (dr. Kolarič: morda iz der Naschen-runde Holzdose?), t. j. odpirati veho (*pilko*, Spund, Propf, Loch), sicer se mošt vzdigne (rado gre viin) in premočno odteka. (Namesto zapomni si — tu manjka vejica — je narečno pravilno: Zapomni, zapuni si!). Iz luknje na vrhu soda nenehno vre bela pena (*kapa*, čepica), luknjasta kot satjè (sétovje, set = sat, satovjè, Homigwaben) in močno dišeča, to je *vinski cvet* (za diši manjka vejica). Če ta izteče, je vino kislica: če (či) namreč nastane (nastane ni narečna oblika, pač pa grata, iz nem.) *šum* (*šüm*), je cvet ušel (vuša, vujša, viiša).

Kmet vsak dan gre v *klet* gledat, kako je s pijačo: prisluškuje vinskim duhovom, poskuša, mlaska (cmaka) z jezikom in drži kozarec proti luči. Tudi prijatelji, znanci, sosedi ga morajo poskušati, družini ga nese domov. Do Martinovega se mošt vleže, se umiri. Takrat ga krstijo. Ker še ni ,na pipi', ga jemljejo ven s »šefom«, natego iz stekla ali domače tikvice. Še je malo kalen, pa bo že. S slatino imeniten brizganec! Z žveplanjem in s pretakanjem se bo že zbistril. Če je prekisel, ga včasih umetno sladkajo. Ob sončnih letinah včasih tudi drugokrat zavre in je še za pusta bolj sladek in prijetno piten. Potem je treba vino po potrebi pretočiti, da *drože* ostanejo na dnu (iz drož žgejo droženko, iz tropin tropinovce). Potem se sod lahko »vdari na pipo«. Z dobrim, okusnim vinčkom je obilo poplačan trud v goricah. Nekaj se proda, da bo za davke, obleko in obutev družini, nekaj za delavce

(sicer, žal, ne najboljšega!), nekaj za sproti, za praznike, *štrjak*⁵ (okr. 140 l) v kotu pa se *zaveči*, zabije, »kača« se postavi nanj, da ga varje za posebne prilike v družini in žlahti: za gostüvanje, za botrino, birno ali tudi smrt bolehnih starčkov.

V. *Kunec*. Pesnikove zaključne vrstice lepo povežejo dogajanje v naravi z dejanjem in nehanjem človeka: Veselo je bilo ob kopanju, toda zdaj (narečno prav: zaj!) je še bolj (za »moj« manjka vejica). Franček in (narečno prav bi bilo: no) Micika sta bila takrat (v jani) par, družno sta kopala. Prvič sta se videla. Zakaj ravno ti dve imeni? Ker sta Franček in Micika — po ljudskem reku — tako gotovo pri vsaki hiši — vsaj nekaj sta bila! —, kot je samokolnica (tolige, kankole). Čeprav mlada si nista ugajala samo po zunanosti, po lepem licu, po šegavosti in veselosti, ampak sta se na tihem ocenila tudi kot dobra delavca, ki jih bodo starši veseli, pa naj je ta reven, ona pa bogata, ali pa narobe.

Dekle (*devčica*, devčica?, iz devka?, Pleterš. dečki in devke, ogr. Valj. Rad., je dandanes pač manj znan izraz, bolj puca, diklina, diklinca) in fant (*pajbar*, Bube, tudi čeh, čehak; vejica za »pajbar« je odveč!) sta včeraj sklenila zakonsko zvezo, zdaj sta mož (»moš« je očitna napaka, pisana pač po izgovoru) in žena. Pesnik poziva goričanca (na gostüvanji?): paj (paj = ti je izrazito muropoljska oblika za ,pje'; pred tem vzklikom, medmetom, manjka vejica), prinesi mošta, da jima vsi nazdravimo in spijemo do dna.

Ponavljjam: Peter Skuhala ni priznan slovenski pesnik, toda nihče med našimi vrhovi ni s tako lepimi, pesniškimi podobami oktil strokovnega izrazja⁶ in ovekovečil vinogradniškega dela v celoti.

OPOMBE

1. *Popevke*. Po muropoljskem ali panonsko-slovenskem narečju zložil Peter Skuhala, duhovnik nemškega viteškega reda in župnik velikonedeljski v pokoju, 1907, Samozaložba, Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Uvod „Iz naroda za narod“ napisal Janez Ev. Kociper, kaplan ljutomerski.

Besedilo pesmi s pesnikovimi opombami vred je tu ponatisnjeno v celoti in brez sprememb (jezikovne napake, knjižne oblike v narečnem tekstu, nedosledna raba ločil, velike začetnice verzov, pomišljaji sredi vrstic!), le naglase sem dodal sam, in to zaradi pravilnega branja, prav tako sem opremil naslove z rimskimi, kitice pa z arabskimi številkami zaradi študijskega obravnavanja besedila. Za številke pesnikovih pripomb sem vzel enkratni vrstni red, ne pa po straneh v zbirki. — 2. Po strokovni plati je članek pregledal in popravil fitopatolog inž. *Janežič Franjo*, univ. prof. v Ljubljani. — 3. *Popevko* je na mojo željo v ljudskem duhu priredil za zbornico petje prireditelj koroških narodnih pesmi prof. *Luka Kramolc*. — 4. Jezikovno, zlasti narečno stran članka je izboljšal in dopolnil dr. *Rudolf Kolarič*, univ. prof. v Ljubljani. — 5. Vinske mere: lagev (okr. 2000 l) je že manj znan izraz, štrinjak (nemški Starin je od naše besede), četrinjak (10 veder, 566 l), polovnjak (5 veder), št(i)rrjak (1/4 štrinjaka), po Pleteršniku. — 6. Bralcem bom hvaležen za ev. popravke in dopolnitve vinogradniškega izrazja iz vzhodne Stajerske.